

WYBRANE ASPEKTY FUNKCJONOWANIA POLICJI PAŃSTWOWEJ W II RZECZYPOSPOLITEJ: LICZEBNOŚĆ I WYKSZTAŁCENIE KORPUSU POLICYJNEGO

Jeszcze przed uzyskaniem przez Polskę niepodległości, podczas trwania I wojny światowej, na terenie kraju rozpoczęto organizowanie formacji policyjnych i paramilitarnych, zajmujących się m.in. ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego. Mozaika tych służb była różna. Pierwsze ochotnicze i obywatelskie służby porządkowe powstawały w większych miastach i regionach uprzemysłowionych, takie jak Straż Obywatelska [1], Milicja Miejska [2] czy też Milicja Powiatowa [3]. Służby te pozostawały z reguły w dyspozycji władz samorządowych oraz instytucji obywatelskich [4].

Powstające na ziemiach polskich partie polityczne posiadały również swe organizacje policyjne, głównie o charakterze paramilitarnym. Do najbardziej znanych należała Milicja Ludowa Polskiej Partii Socjalistycznej [5]. Po uzyskaniu niepodległości, znacznie wzrosło jej znaczenie, gdy za sprawą Tymczasowego Naczelnika Państwa – Józefa Piłsudskiego – już 5 grudnia 1918 r. stosownym dekretem nastąpiło jej upaństwowienie [6, s.15].

Pierwszym krokiem do ujednoczenia struktur policyjnych, istniejących na terenie naszego kraju, było powołanie Policji Komunalnej. Formację tę z przekształcenia milicji miejskich i powiatowych powołał również Naczelnik Państwa z dniem 9 stycznia 1919 r. Zadaniem Policji Komunalnej było zapewnienie bezpieczeństwa i porządku publicznego oraz wykonywanie poleceń władz zwierzchnich [7]. W dniu 11 kwietnia 1919 r. nastąpiła fuzja Milicji Ludowej PPS [8] z Policją Komunalną i formacje te podporządkowano jednej Komendzie Głównej. Na stanowisko komendanta powołano kapitana Kazimierza Młodzianowskiego, a po miesiącu jego następcą został Władysław Henszel [9]. Obie sztuczne formacje policyjne uległy likwidacji już dnia 17 czerwca 1919 r. i jednocześnie rozpoczęto tworzenie nowej formacji pod nazwą Straży Bezpieczeństwa.

Prace przygotowujące projekt ustawy o jednolitej i ogólnopolskiej służbie policyjnej rozpoczęły się już w lutym 1919 r. Projekt ustawy o Straży Bezpieczeństwa przedstawiony został w Sejmie 16 maja 1919 r. Straż Bezpieczeństwa opierała się przede wszystkim na funkcjonariuszach Policji Komunalnej i w mniejszym stopniu na Milicji Ludowej. Na stanowisko kierownicze w Komendzie Głównej Straży Bezpieczeństwa powołano Władysława Henszela.

Po dwóch miesiącach prac przedstawiono komisji sejmowej poprawiony projekt ustawy o Straży Bezpieczeństwa. Projekt ten ostatecznie został uchwalony przez Sejm 24 lipca 1919 r., przy czym zrezygnowano z

nazwy Straż Bezpieczeństwa, zastępując ją określeniem Policja Państwowa (dalej: P.P.).

Ustawa o P.P. regulowała organizację policji, zależność służbową oraz stosunek do władz państwowych i samorządowych, odpowiedzialność dyscyplinarną funkcjonariuszy, liczebność policji, warunki przyjęcia do policji, uposażenie, szkolnictwo oraz prawa i obowiązki funkcjonariuszy policji [10]. Z chwilą wejścia w życie ustawy, straciły swą moc obowiązujące dotychczas dekrety o Milicji Ludowej z dnia 5 grudnia 1918 r. i o organizacji Policji Komunalnej z dnia 9 stycznia 1919 r. [11].

P.P. miała być przede wszystkim państwową organizacją służby bezpieczeństwa, a jej głównym zadaniem była ochrona bezpieczeństwa, spokoju i porządku publicznego. Organizacja P.P. dostosowana była do podziału administracyjnego kraju. Na czele policji stał komendant główny, podległy ministrowi spraw wewnętrznych. Początkowo podlegało mu sześć komend okręgowych (wojewódzkich), a po ukształtowaniu się ostatecznych granic państwa do 1925 r. liczba komend wzrosła do szesnastu.

Natomiast na terenie autonomicznego województwa śląskiego [12], utworzono Policję Województwa Śląskiego (dalej: PWŚl.) [13]. Jak pisze J. Dworzecki PWŚl. powstała «[...] w wyniku scalenia się Żandarmerii Krajowej Śląska Cieszyńskiego, korzystającej z rezerw kadrowych w postaci członków Milicji Polskiej i Milicji Śląskiej, Policji Górnego Śląska oraz organów jej podporządkowanych, agentur policji kryminalnej (przy Dyrekcjach Policji) i policji bezpieczeństwa» [13]. PWŚl., druga a zarazem równorzędna P.P. formacja bezpieczeństwa i porządku publicznego w aparacie II Rzeczypospolitej odgrywała ważną rolę, nie tylko ze względu na jej wysoki poziom fachowy, ale także na znaczenie gospodarcze tego regionu w państwie polskim [14].

W P.P. komendom okręgowym podporządkowane były komendy powiatowe i miejskie (w miastach wydzielonych), a tym samym z kolei komisariaty i posterunki.

W latach 1919-1939 funkcje komendanta głównego pełnili:

- insp. gen.* Władysław Henszel (20.07.1919 – 20.04.1922);

* Do 1928 r. korpus P.P. i PWŚl. był podzielony na wyższych i niższych rangą funkcjonariuszy. Nowy podział nazewnictwa korpusu P.P. na oficerów i szeregowych (podoficerów) został wprowadzony w 1928 r. W myśl tego aktu korpus oficerów P.P. stanowili: generalny

- insp. gen. Wiktor Zygmunt Sas Hoszowski (08.04.1922 – 17.03.1923);
- płk Michał Bajer (17.03.1923 – 01.07.1923);
- insp. gen. Marian Borzęcki (01.07.1923 – 04.11.1926);
- płk Janusz Zygmunt Jagrym Maleszewski (05.11.1926 – 24.01.1935);
- gen. bryg. Józef Ignacy Kordian Zamorski (26.01.1935 – 17.09.1939) [16].

Dwaj ostatni komendanci główni wywodzili się bezpośrednio z Wojska Polskiego a gen. Zamorski przed objęciem stanowiska piastował wcześniej urząd zastępcy szefa Sztabu Generalnego Wojska Polskiego. Funkcję zastępców komendantów głównych do 1936 r. pełniły tylko cztery osoby, gdyż etat ten został zlikwidowany. Do tego okresu stanowiska te piastowali:

- Marian Borzęcki (17.06.1919 – 09.11.1921);
- Wiktor Hoszowski (10.11.1921 – 31.03.1922);
- Henryk Wardęski (01.04.1922 – 31.07.1929);
- Juliusz Geib (02.10.1929 – 12.02.1936) [17].

Struktura samej Komendy Głównej P.P. (dalej: KG P.P.) do 1938 r. przechodziła wiele reorganizacji, aby ostatecznie przyjąć model organizacyjny, który przetrwał do wybuchu II Wojny Światowej [18]. W skład komendy wchodziło pięć wydziałów, inspekcja, samodzielny referat wojskowy oraz sekretariat. Struktura wydziałów przedstawiała się następująco:

- Wydział I Organizacyjno-Wyszkoleniowy, w skład którego wchodziły referaty: organizacyjny, wyszkolenia, wychowania fizycznego, ogólny oraz kancelarii. Naczelnikowi wydziału podlegali również dyżurni Komendy Głównej oraz muzeum i biblioteka;
- Wydział II Gospodarczy, składający się z referatów: budżetowego, zakupów i zaopatrzenia intendenckiego, zaopatrzenia technicznego oraz gospodarczego;
- Wydział III Personalny, dzielący się na referaty: personalny spraw oficerskich, personalny spraw szeregowych i kandydatów kontraktowych, personalny urzędników i woźnych, emerytalny, dyscyplinarny i ogólny;
- Wydział IV Centrala Służby Śledczej z referatami: spraw kryminalnych, rozpoznawczym, rejestracyjno-pościgowym, techniki śledczej, policji kobiecej [19], spraw specjalnych, dla spraw psów służbowych i ogólnym;
- Wydział V Dowodzenia Ogólnego z trzema referatami: taktycznym, specjalnym i ogólnym.

W wyłącznej dyspozycji komendanta głównego pozostawał też centralny odwód sił policyjnych, który mógł zostać użyty w sytuacjach nadzwyczajnych. W skład tego odwodu wchodziła rezerwa szeregowych stacjonująca w Żyrardowie, dywizjon konny oraz kompanie i szwadrony rezerw policyjnych z poszczególnych okręgów policyjnych [20].

Każdy z funkcjonariuszy rozpoczynający służbę, składał przysięgę *«Przysięgam Panu Bogu*

*Wszchemogącemu, na powierzonym mi stanowisku pożytek Państwa Polskiego oraz dobro publiczne mieć zawsze przed oczyma; Władzy zwierzchniej Państwa Polskiego wierności dochować; wszystkich obywateli kraju w równym mając zachowaniu, przepisów prawa strzec pilnie, obowiązki swoje spełniać gorliwie i sumiennie, rozkazy przełożonych wykonywać dokładnie, tajemnicy urzędowej dochować. Tak mi Panie Boże dopomóż»**.

Policjantów obowiązywało ukończenie specjalnego szkolenia zawodowego. Pierwsze przepisy o organizacji szkół P.P. zostały wydane w dniu 27 października 1919 r. na podstawie art. 34 Ustawy o Policji Państwowej*. Następna precyzyjna już regulacja przepisów o szkolnictwie, która weszła w życie w lipcu 1924 r. wskazała trzy zasadnicze etapy szkolenia zawodowego:

- podstawowe szkolenie posterunkowych;
- szkolenie przodowników;
- szkolenie wyższych funkcjonariuszy*.

Kolejne lata niosły za sobą zmiany w szkolnictwie policyjnym. Zarządzeniem MSW z dnia 25 maja 1928 r. o organizacji szkół Policji Państwowej wprowadzono dwa rodzaje szkół policyjnych: szkołę oficerską w Warszawie oraz szkoły dla szeregowych w Żyrardowie, Sosnowcu-Piaskach i Mostach Wielkich. Szkoły Policji podporządkowane były komendantowi głównemu*.

Uzbrojenie funkcjonariuszy P.P. początkowo było różnorodne, dopiero po 1926 r. podjęto działania w kierunku przebrojenia policji w jednolite i nowoczesne uzbrojenie [21]. W pierwszym etapie wprowadzono karabinki Mosin, wz. 91, rewolwery Nagant, by w 1933 r. wprowadzać już karabiny Mannlichera. Ponadto P.P. początkowo dysponowała karabinami maszynowymi, decydując się w późniejszym okresie na pistolety maszynowe Suomi produkcji fińskiej. P.P. tuż przed wybuchem II Wojny Światowej przekazano także niewielką liczbę ręcznych karabinów maszynowych Browning. Dzięki otrzymanym specjalnym kredytom w 1937 r. umożliwiono zakup 54 samochodów specjalnych i ciężarowych. Za zgodą władz wojskowych wypożyczono lub odstąpiono do użytkowania pojazdy mechaniczne. W dyspozycji P.P. od 1936 r. znajdowało się 29 radiostacji nadawczo-odbiorczych [6, s.102-105].

Należy również wspomnieć, że P.P. w 1923 r. była współzałożycielem i aktywnym członkiem Międzynarodowej Komisji Policji Kryminalnej (Interpolu) [22]. Cytując wcześniej wspomnianego J. Dworzeckiego należy zaznaczyć, że także *«[...] kierownictwo śląskiej policji (PWŚl. – przyp. IS.) utrzymywało kontakty zagraniczne z organizacjami i przedstawicielami służb bezpieczeństwa wewnętrznego innych państw. Szczególnie aktywny na tym polu był Główny Komendant PWŚl., insp. Leon Wróblewski*, który systematycznie korespondował z*

* Aneks do art. 30 ustawy o P.P. [17, s. 41].

* Przepisy o organizacji szkół P.P., wydane na podstawie art. 34 Ustawy o Policji Państwowej [17, s.143-164].

* Pismo MSW z dnia 14 lipca 1924 r. w sprawie organizacji i programów szkół policyjnych [17, s. 171-175].

* Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 25 maja 1928 r. o organizacji szkół Policji Państwowej (M.P. z 1928 r. Nr 143, poz. 257).

* Funkcje Głównego Komendanta PWŚl. pełnili: pułkownik Stanisław Młodnicki (17.06.1922 – 30.12.1923), podinsp. Leon Wróblewski (31.12.1923 – 01.12.1926), insp. dr Adam Kocur (02.12.1926 – 25.05.1928) oraz insp. Józef Żółtaszek (06.10.1928 – 05.09.1939). Funkcję zastępców Głównego Komendanta PWŚl., pełnili: podinsp. Augustyn Bańczyk (27.06.1922 – 15.11.1926), w stopniu

inspektor (dalej: gen. insp.), nadinspektor (nadinsp.), inspektor (insp.), podinspektor (podinsp.), nadkomisarz (nadkom.), komisarz (kom.), podkomisarz (podkom.) i aspirant (asp.). W korpusie podoficerów służyli: starszy przodownik (st.przod), przodownik (przod), starszy posterunkowy (st. post.) i posterunkowy (post.) [4, s.122-129; 15]

Wszelchswiatowq Ligq Policynq utrzymujqc bliskie kontakty z jej przedstawicielami» [24].

Zasadniczq sprawq, dla skutecznoœci dzia³an P.P. by³a kwestia stanu osobowego korpusu. Ustawa «lipcowa» (w art. 24) upowa³nia³a ministra spraw wewnêtrznych do okreœlenia liczby etatów w tej formacji, obligujqc go do zasięgnięcia opinii ciq³ samorządowych. Ustawodawca zastrzeg³, że nie mo¿e byé przymusowego wcielania kandydatów do korpusu policyjnego (art. 24). Jasno zosta³y okreœlone kryteria kwalifikacyjne dla osó³ zg³aszajqcych chęé s³u¿by w policji. By³y to: obywatelstwo polskie, nieskazitelna przesz³oœé, wiek od 23 do 45, zdrowa i silna budowa ciq³a, odpowiedni wzrost, znajomoœé języka polskiego w piœmie i s³owie oraz umiejêtnoœé liczenia (art. 26). Wobec kandydatów na wy¿szych funkcjonariuszy zaostrozono kryteria w ten sposób, że oprócz odpowiednich warunków zdrowia i moralnoœci, musieli posiadaé: do zastępcy komendanta okręgowego w³qcznie – co najmniej œwiadectwo ukoñczenia œredniego zak³adu naukowego, zaœ kandydat na komendanta okręgowego, zastępcy g³ównego komendanta i g³ównego komendanta – wy¿sze wykszta³cenie. Oficerowie rezerwy bez wy¿szego wykszta³cenia, posiadali status kandydata z wykszta³ceniem œrednim. Starsi przodownicy bez wykszta³cenia œredniego, zachowali szansę s³u¿bowego awansu, po zdaniu odpowiednich egzaminów (art. 27). Kolejny artyku³ nak³ada³ na ka¿dego funkcjonariusza policji obowiqzek ukoñczenia specjalnej szko³y fachowej (art. 28). Nominacjq do policji mia³a poprzedzaé pó³roczna s³u¿ba, ktorq zalicza³o sié do sta¿u s³u¿by policyjnej (art. 29) [4]. Przepisy ustawy stanowi³y, że o przyjeciu kandydatów orzekajq komisje kwalifikacyjne, utworzone przy powiatowych i miejskich komendach policji [25]. Na podstawie delegacji ustawowej, minister spraw wewnêtrznych by³ zobowiqzany powo³aé takie komisje (art. 25) [26].

29 sierpnia 1919 r. ukaza³y sié «Przepisy dla komisji kwalifikacyjnych Policji Pañstwowej», wydane przez ministra spraw wewnêtrznych wraz z Instrukcjq*. Na mocy tego przepisu utworzono dwie odrębne komisje kwalifikacyjne: 1) dla kandydatów na wy¿szych funkcjonariuszy przy KG P.P.; 2) dla kandydatów na ni¿szych funkcjonariuszy przy powiatowych i miejskich komendach Policji (§ 1). W sk³ad tej pierwszej wchodzi³i przedstawiciele: MSW, KG P.P., Prokuratury, Sqdu Apelacyjnego, wojskowoœci i lekarz. Druga komisja obradowa³a w sk³adzie: komisarz rządu – jako przewodniczqcy, prezydent lub burmistrz danej gminy miejskiej lub jego zastępcq, względnie delegat Wydzia³u Powiatowego, przedstawiciel wojskowoœci i Prokuratury lub Sqdu, lekarz i kierownik miejskiej lub powiatowej Policji lub ich zastępcy. Ponadto w³aœciwy komendant okręgowy P.P. móg³ przys³aé swego przedstawiciela w charakterze cz³onka komisji (§2 i 3). Komisjq zwo³ywa³ (w miarę potrzeb) przewodniczqcy na wniosek danej komendy Policji. Podczas obrad badano dokumenty i zdrowie kandydatów, stosujqc ustawowe kryteria kwalifikacyjne. Orzeczenia zapada³y wiêkszoœciq g³osów. Orzeczenia komisji nie nadawa³y kandydatom prawa obligatoryjnego

przyjecia do P.P. By³y im komunikowane ustnie, celem przyjecia do wiadomoœci.

Minister spraw wewnêtrznych, 17 grudnia 1920 r., wyda³ okólnik Nr 406, który wyjaœnia³ i uzupe³nia³ § 3 Instrukcji dot. sk³adu komisji kwalifikacyjnej, uprawniajqc starostów do przewodniczenia komisjom kwalifikacyjnym dla ni¿szych funkcjonariuszy P.P., ale tylko osobiœcie. Je¿eli tego warunku nie spe³niono, komisji przewodniczy³ organ Prokuratury*.

Korpus policji tworzono i uzupe³niano drogq dobrowolnego zg³aszania sié kandydatów. Stan osobowy P.P. po jej zorganizowaniu w 6 okręгах wynosi³ 723 oficerów i 27 447 szeregowych, zaœ po przejeciu, (1.III.1920 r.), obszarów Ma³opolski – stan Policji wzró³ do 902 oficerów i 35 664 szeregowych [28, s.106]. Natomiast w 1922 – po rozszerzeniu zasięgu terytorialnego dzia³ania P.P. – liczba funkcjonariuszy wynosi³a: 946 oficerów i 34 107 szeregowych [28].

Jednak, ze względu oszczędnociowych etaty w P.P. uleg³y redukcji, prawie w ka¿dym roku. W 1923 r. liczba etatów wynosi³: 1 003 oficerów i 36 186 szeregowych [28]. Liczby te przedstawia³y sié następujqco:

Tabela 1

**Liczebnoœé korpusu P.P.
w latach 1924-1935 [28, s. 106]**

Rok	Liczba oficerów	Liczba szeregowych
1924	967	35 986
1925	967	35 836
1926	915	31 946
1927	900	30 815
1928	900	30 795
1929	853	30 458
1930	889	30 422
1931	889	30 442
1932	806	28 042
1933	774	28 192
1934	774	28 592
1935	774	28 592

Jak wskazujq powy¿sze dane, w ciqgu 12 lat uby³o z szeregów policji oko³o 300 oficerów i oko³o 7 000 szeregowych. Jednoczeœnie w tym okresie liczba ludnoœci w Polsce wzros³a o kilka milionów, powsta³y nowe miasta i okręgi przemys³owe. Na to wszystko nak³ada³ sié ostry kryzys gospodarczy, a co za tym idzie – strajki i protesty przybra³y na si³e*.

Do czynników, które decydowa³y o ogólnej liczbie funkcjonariuszy zaliczyé nale¿y dwa podstawowe: stan bezpieczeñstwa i porzqdku publicznego oraz sytuacja finansowa w pañstwie. Inne czynniki nie mia³y znaczącego wp³ywu. Nawet w obliczu gwałtownego wzrostu bezrobocia na prze³omie lat 1925/1926 dokonano redukcji policji o dalszych 3 tys. funkcjonariuszy [17, s. 79].

Liczebnoœé i rozmieszczenie funkcjonariuszy w 1925 r. przedstawia kolejna tabela.

* Okólnik nr 406 MSW z dnia 17 grudnia 1920 r. w sprawie przewodniczenia w Komisjach Kwalifikacyjnych [27, s.125].

* W 1923 r. wybuch³a hiperinflacja, emisja marek wzros³a (w miliardach) z 3567 w czerwcu do 125372 w grudniu tego¿ roku. W pierwszym kwartale 1923 r. strajkowa³o 65 tys. osó³, a w IV ju¿ 426 tys. Dochodzi³o do ostrych starc strajkujqcych z policjq. Wybuch³ strajk generalny w Krakowie (29 X 1923), do akcji wkroczy³o wojsko, a w odpowiedzi zwiqzki zawodowe og³osi³y strajk ogólnokrajowy [29].

podinsp. Józef Źótaszek (16.11.1926 – 05.10.1926) i podinsp. Józef Jeziorski (06.10.1928 – 05.09.1939) [23].

* Dz.Urz.MSW, nr 2/20, poz. 775 – Monitor Polski N. 196/19 [27, s.121-124].

Liczebność i rozmieszczenie P.P. w Polsce w 1925 r. [17, s. 79]

Województwo	Obszar w km ²	Liczba mieszkańców	Liczba policji	Stosunek obszaru do liczby policji	Stosunek liczby mieszkańców do liczby policji
Warszawskie	29 310	2 212 000	1 862	15,7	1 134
Łódzkie	19 034	2 251 000	2 722	7,0	827
Kieleckie	25 736	2 535 000	2 658	9,0	953
Lubelskie	31 160	2 087 000	1 997	16,0	1 044
Białostockie	32 037	1 303 000	2 062	16,0	631
Krakowskie	17 448	1 990 000	2 297	7,5	866
Lwowskie	27 024	2 718 000	3 069	9,0	885
Tarnopolskie	16 240	1 429 000	1 620	10,0	882
Stanisławowskie	18 368	1 348 000	1 390	13,0	968
Poznańskie	26 603	1 974 000	1 964	13,5	1 014
Pomorskie	16 386	939 000	1 376	12,0	689
Wołyńskie	30 295	1 438 000	2 084	14,4	690
Poleskie	42 278	879 925	1 665	25,0	592
Nowogrodzkie	23 046	822 106	1 877	12,8	437
Wileńskie	28 409	983 659	2 809	10,0	350
m.st. Warszawa	12 100	1 000 000	3 498	3,5	285

Zaprezentowane za A. Peplńskim dane liczbowe wskazują na rozpiętości w zakresie «nasylenia» policją poszczególnych województw. W stosunku do liczby ludności, najwięcej znajdowało się P.P.: w mieście stołecznym – Warszawie oraz w województwach wileńskim, nowogrodzkim, poleskim i wołyńskim. Było to uzasadnione licznymi problemami narodowościowymi.

Najmniej policjantów lokowano (poza stolicą) w województwach: warszawskim, lubelskim [4], poznańskim [30] i stanisławowskim [31].

Liczebność P.P. w Polsce, na tle 15 innych krajów przedstawia Antoni Robaczewski. Były one prezentowane w Sejmie podczas debaty nad budżetem na lata 1937/1938 [32].

Tabela 3

Zestawienie porównawcze nasylenia policji w odniesieniu do ilości mieszkańców w innych państwach i w Polsce z 1933 r. [32, s.100]

Nazwa państwa	Liczba mieszkańców na 1 policjanta
Chile	271,30
Turcja	341,20
Austria	413,70
Węgry	420,33
Niemcy	485,34
Kuba	574,30
Włochy	647,30
Portugalia	610,10
Hiszpania	655,80
Columbia	725,80
Ameryka Północna	833,60
Grecja	847,36
Belgia	867,90
Dania	940,50
Bułgaria	978,50
Polska	1180

Przedstawione powyżej informacje wskazują, że Polska zajmowała wśród 15 państw ostatnią pozycję. Największą liczbą funkcjonariuszy dysponowały: Chile, Turcja, Austrii i Węgry. Biorąc te informacje pod uwagę, nazwanie Polski «państwem policyjnym» byłoby poważnym nadużyciem. Według standardów międzywojennych na 1 policjanta powinno przypadać 500 mieszkańców w mieście i 1 000 obywateli na wsi [33]. Poseł sprawozdawca dr Zdzisław Stroński, wyjaśniał, że cyt. «[...] stale zmniejszanie się liczby posterunków zostało spowodowane zmniejszającym się od dłuższego czasu stanem ilościowym policji, wskutek czego

obsada ilościowa wielu posterunków zmalała (...) w wielu wypadkach do 2, a nawet 1 policjanta»*.

Od 1935 r. stan kadrowy P.P. ustabilizował się na niskim poziomie. W trakcie posiedzeń Komisji Budżetowej postulowano zwiększenie etatów, gdzie mówiono, że cyt. «[...] dalsze obcinanie tego budżetu mogłoby godzić nie tylko w środki, ale i nawet cele,

* Fragment referatu posła sprawozdawcy, dr Zdzisława Strońskiego, wygłoszony w Sejmie podczas obrad nad preliminarzem budżetowym na rok 1937/1938 [32, s. 99]

które polityka Ministerstwa osiągnąć powinna»*. Niestety nie uwzględniając powyższych sugestii, dalej obniżano środki pieniężne w budżecie na 1936/37 r., co spowodowało dalszą redukcję stanu osobowego o 650 etatów, a do końca okresu budżetowego z tego roku o ok. 1850 etatów [32, s.67]. W latach 1936-1938 ogólna liczba funkcjonariuszy P.P. wynosiła kolejno: 1936 r. – 31 362, 1937 r. – 32 264, 1938 r. – 32 513 [34]. Nigdy już nie osiągnięto maksymalnego stanu etatowego z 1923 r.

Nie ulega wątpliwości, że na sprawność działania policji na wszystkich szczeblach organizacyjnych, oprócz jej stanu liczebnego, wyposażenia technicznego, operatywności procedur działania, stanu łączności, decydujący wpływ miał poziom intelektualny funkcjonariuszy. Od poziomu wykształcenia ogólnego zależała efektywność szkolenia i doskonalenia zawodowego. Ustawowe kryteria dotyczące tych kwestii były jasno sformułowane. Jednak praktyka wykazała, że do służby policyjnej dość rzadko trafiali ludzie o odpowiednim wysokim poziomie intelektualnym, dysponujący pewnym zasobem wiedzy ogólnej, zdolni do szybkiego przyswajania niezbędnych wiadomości i umiejętności zawodowych. Lektura odnośnych materiałów archiwalnych na temat poziomu wykształcenia świadczy o tym, że w korpusie policyjnym dominowali ludzie z niskim wykształceniem ogólnym. Dotyczyło to zwłaszcza szeregowych P.P. Praktycznie przez cały okres dwudziestolecia międzywojennego, kadry policyjne uczone czytać, pisać i wykonywać podstawowe działania arytmetyczne.

Faktyczny poziom wykształcenia policjantów w Polsce przedwrześniowej był niski. Starano się zmienić tę sytuację poprzez organizowanie różnych form edukacji ogólnej (kursy dokształcające). Jak podaje R. Hausner, w 1923 r. struktura wykształcenia oficerów policji przedstawiała się następująco: na liczbę 1 001 oficerów 97 legitymowało się wykształceniem wyższym, głównie prawniczym (84 osoby) a co interesujące, jedna osoba posiadała wykształcenie wyższe filozoficzne (absolutorium, kursy na poziomie wyższym); 179 osób – wykształcenie średnie (7-8 klas); 317 – wykształcenie średnie (4-6 klas); 205 – elementarne; 5 – domowe; 6 osób inne [35, s.182]. Natomiast poziom wykształcenia niższych funkcjonariuszy P.P. był zdecydowanie niższy, obejmował: 2 548 osób z wykształceniem wyższym niż elementarne; 30 280 – z elementarnym i 4 027 – wykształceniem domowym* [35, s.183].

W strukturze służbowej specjalizacji korpusu szeregowych P.P., najczęściej funkcjonariuszy z wykształceniem «wyższym niż elementarne» było w policji ogólnej – 2 067 osób (81,12 %), pozostali policjanci pracowali w służbie śledczej – 481 osób (18,88 %).

Najwięcej policjantów z «wykształceniem domowym» znajdowało się również w policji ogólnej – 3 853 (96,30 %) na ogólną liczbę 4 027 osób z tego typu wykształceniem. Największą liczbę policjantów z

wykształceniem «wyższym niż elementarne» zgrupowano w województwach Centralnych – 1 231 z ogólnej liczby 2 548 (48,31 %), Wschodnich – 817 osób (32,06 %), zaś najniższy wskaźnik wykształcenia tej kategorii zanotowano w województwach Zachodnich – 40 policjantów (0,16 %) i cyt. za J. Dworzeckim «[...] w woj. Śląskim – 68 osób (2,66 %)» [13]. Z kolei w województwach Centralnych znajdowała się w tym czasie największa liczba funkcjonariuszy posiadających «wykształcenie domowe» – 2 935 na 40 287, co stanowiło 72,88 % ogółu policjantów legitymujących się tą najniższą formą edukacji. Pod tym względem najlepsza sytuacja była w woj. Śląskim, gdzie tylko 1 policjant miał wykształcenie domowe. Dobrze pod tym względem przedstawiały się również korpusy szeregowych z woj. Zachodnich – 30 policjantów i Południowych – 58 funkcjonariuszy.

Jak widać w z podanych informacji, poziom wykształcenia cywilnego w korpusie szeregowych P.P. nie był imponujący. Prawie 11 % stanu legitymowało się wykształceniem «domowym», a 82,15 % z nich posiadało tylko wykształcenie elementarne.

Lepiej pod tym względem, wyglądała sytuacja w korpusie oficerskim, której szczegóły liczbowe ujęto w poniższej tabeli nr 4.

Z tabeli wynika, że na 1 001 oficerów policji: 9,69 % deklarowało posiadanie wykształcenia wyższego, 17,88 % – średnie (7-8 klas) i 17,48 % – średnie (6 klas), a pozostałych 54,95 % pod tym względem nie spełniało kryterium ustawowego, ponieważ nie udokumentowało ukończenia średniej szkoły. W późniejszym okresie spora część korpusu szeregowych P.P. i oficerskiego uzupełniała swoje wykształcenie ogólne w państwowych i prywatnych szkołach. Niestety brak danych uniemożliwia ponowne zweryfikowanie stanu wykształcenia w P.P. Prowadzona przez rząd RP polityka oszczędnościowa sprawiła, że w trakcie licznych redukcji pozbywano się funkcjonariuszy z niskim wykształceniem, przyjmując na ich miejsce młodych odpowiednio wykształconych kandydatów na policjantów, np. szeregowych z tzw. cenzusem naukowym (czyli posiadających wykształcenie średnie).

Należy stwierdzić, że stan wykształcenia ogólnego funkcjonariuszy korpusu szeregowych P.P. nie był zadawalający. Istniejące braki w poziomie wiedzy ogólnej funkcjonariuszy, pojawiały się następnie podczas realizacji różnych form szkolenia i doskonalenia zawodowego w P.P. i to przez cały okres dwudziestolecia międzywojennego*.

Korzeni systemu szkolnictwa policyjnego należało doszukiwać się w polskich formacjach bezpieczeństwa funkcjonujących przed i w trakcie I Wojny Światowej. Kadry tych organizacji były różnie przygotowane do czekających ich zadań w zakresie ochrony porządku i

* Z referatu posła sprawozdawcy w debacie nad budżetem na rok 1934/1935 [32, s.67]

* Określenie „wykształcenie domowe” oznaczało, że dana osoba posiadała przynajmniej umiejętności czytania, pisania i liczenia w trakcie nauki prowadzonej przez rodziców lub zatrudnionego przez nich nauczyciela.

* Na przykład: „Wykaz niższych funkcjonariuszy w P.P. z okręgu IV-lubelskiego” z 1925 r., zwolnionych od egzaminu praktycznego na podstawie pkt.2 rozporządzenia Rady Ministrów w 7 X 1925 r. (Dz.U.P.P., nr 109, poz. 774) zawierał 475 nazwisk. Z tej liczby: 126 posiadało „wykształcenie domowe” (tzn. samouk, który umiał czytać i pisać, ale nie uczęszczał do żadnej szkoły), co stanowiło 26,52 % samouków. Pozostali posterunkowi legitymowali się wykształceniem w granicach 2-3 klas szkoły ludowej lub powszechnej, a tylko w kilku przypadkach (4) funkcjonariusze ukończyli 6 klas szkoły powszechnej [36].

bezpieczeństwa publicznego. Najlepiej pod tym względem była wyszkolona żandarmeria wojskowa i Milicja Miejska miasta stołecznego Warszawy [37], gdzie funkcjonowała nawet Szkoła Milicyjna. W służbie policyjnej było również przydatne wykształcenie wojskowe zdobyte w armiach państw zaborczych i Legionach

Polskich [38]. To pokolenie Polaków, które walczyło o odrodzenie Polski, m.in. w formacjach konspiracyjniepodległościowych, przeszło do dalszej służby policyjnej w Polsce niepodległej.

Tabela 4

Wykształcenie (według ankiety ze stycznia 1923 r.) wyższych funkcjonariuszy i urzędników P.P. [35, s.182]

Wyszczególnienie	Wyższe ukończone									Wyższe absolutorium		Wyższe ukończone	Kursy o poziomie wyższym	Średnie 7-8 klas					Średnie 6 klas	Średnie 4 klasy	Elementarne	Domowe	Nieznane
	Ogółem	razem	Pracownicze i filozoficzne	Filozoficzne	Lekarskie	Weterynaryjne	Rolnicze	Techniczne	inne	Razem	W tym prawnicze i ekonomiczne			Razem	Filologiczne	Realne	Handlowe	inne					
Mężczyźni i kobiety razem																							
Urzędnicy, urzędnicy policyjni, policjanci	1727	12	9	1	2					4	3	67	2	178	34	103	5	36	242	526	634	60	2
Wyżsi funkcjonariusze	1001	97	84	1	1		2	7	2	26	23	156	10	179	64	29	23	63	175	142	205	5	6

Należy stwierdzić, że na poziom realizacji zadań służbowych powierzonych P.P. w okresie II RP wpłynęło kilka czynników, wśród których należy wymienić: liczebność korpusu oraz poziom intelektualny (w tym wykształcenie) tworzących go funkcjonariuszy. Zważywszy, że liczebność korpusu była «ustawicznie»

redukowana a poziom wykształcenia policjantów (w początkowym okresie działalności P.P.) nie był za wysoki, za spory sukces można uznać skuteczność tej formacji w zwalczaniu przestępstw i ściganiu ich sprawców, co potwierdzają statystyki z tego okresu [39].

BIBLIOGRAFIA

- Misiuk A. Instytucje policyjne w Polsce. Zarys dziejów. Od X wieku do współczesności. – Szczytno 2006, passim.
- Gryz G. Milicja Miejska m. st. Warszawy // Gazeta policyjna. – 2004, nr 27, passim.
- Abramski A., Konieczny J. Justycjariusze, hutmani, policjanci. – Katowice 1986, passim.
- Litwiński R. Korpus Policji w II Rzeczypospolitej. Służba i życie prywatne. – Lublin 2007, passim.
- Karwacki W. L. Łódzka organizacja PPS–Lewicy 1906-1918. – Łódź 1964, passim.
- Misiuk A. Policja Państwowa 1919-1939. Powstanie, organizacja, kierunki działania. – Warszawa 1996.
- Idem, Policja Komunalna – instytucja chroniąca porządek publiczny w Polsce w okresie styczeń – lipiec 1919 r. // Zeszyty Naukowe WSO MSW w Szczytnie (dalej: «ZN WSO»). – 1989, nr 2, passim.
- Idem, Milicja Ludowa na tle ogólnej sytuacji politycznej w Polsce w latach 1918-1919 // ZN WSO. – 1986, nr 1, passim.
- Kayzer B., Majer P., Siemak Z. Historia służb policyjnych na ziemiach polskich. – Szczytno 1995, s. 71.
- Ustawa z dnia 24 lipca 1919 r. o Policji Państwowej // Dziennik Praw Państwa Polskiego (dalej: Dz.Pr.P.P.). – 1919. Nr 61, poz. 363.
- Ustawa o Policji Państwowej z dnia 24 lipca 1919 r., oraz instrukcja służbowa. Pytania i odpowiedzi. – Warszawa 1921, passim.
- Ustawa Konstytucyjna Sejmu Ustawodawczego w Warszawie z dnia 15 lipca 1920 r. zawierająca Statut Organiczny Województwa Śląskiego // Dz.U.R.P. – 1920. Nr 73, poz. 497.
- Dworzecki J. Policja województwa śląskiego w latach 1922-1939. – Częstochowa Akademia im. Jana Długosza 2008, [rozprawa doktorska], passim.
- Dworzecki J. Organizacja Głównej Komendy Policji Województwa Śląskiego w Katowicach w II RP // Policja. – Szczytno 2009, nr 1 s.71-76.
- Archiwum Akt Nowych, zespół: Komenda Główna Policji Państwowej, sygn. 98, k. 4.
- Filipow K. Komendanci Główni Policji Państwowej 1919-1939. – Białystok 1997, passim.
- Misiuk A., Peplowski A. Organizacja instytucji policyjnych w II Rzeczypospolitej 1918-1926. Wybór źródeł i dokumentów. – Szczytno 1994, passim.
- Misiuk A. Miejsce Policji Państwowej w strukturze aparatu państwowego II Rzeczypospolitej w okresie 1919-1926 // Dzieje Najnowsze. – 1991, nr 2, passim.

19. Idem, Policja kobieca w II Rzeczypospolitej na tle międzynarodowym // Przegląd Policyjny. – 1992, nr 4, passim.
20. Idem, Historia policji w Polsce. Od X wieku do współczesności, Warszawa 2008, passim.
21. Siemak Z. Wynagrodzenie, uzbrojenie i wyposażenie Policji Państwowej, część III // IPA Wiadomości Sekcji Polskiej. – 2001, nr 1-2 (16-17), s. 24-25.
22. Michałak P. Польская Полиция: основные этапы исторического развития (Polska Policja: założenie, etapy, rozwój) // Выпуск, 2005, nr 2, s. 58 (Wydawnictwo MSW Rosji. Biuletyn nr 2/2005).
23. Archiwum Państwowe Katowice (dalej: APK), zespół Policja Województwa Śląskiego (dalej: PWŚl.), sygn. 1, k. 628, 1099, sygn. 3, k. 275; «Na Posterunku», 1924, nr 2, s. 27; Szczurek J. Z wielkich dni Śląska Cieszyńskiego. V. O Milicjach Ludowych w latach 1918-1920. – Cieszyn 1933, s. 58; Sieradzka D. Prezydent Katowic w latach 1928-1939 / Adam Kocur. – Katowice 1992; Kalendarzyk Policji Województwa Śląskiego 1927 (dalej: KPWŚl.), [b.m.w.], 1927, s. 128; KPWŚl., [b.m.w.], 1926, s. 37; Długajczyk E. Sanacja Śląska 1926-1939. Zarys dziejów politycznych. – Katowice 1983, s. 115; Dworzecki J. Sport w Policji Państwowej II RP na przykładzie działalności Policyjnego Klubu Sportowego Katowice przy Głównej Komendzie Policji Województwa Śląskie w Katowicach w latach 1924-1939 // Policja. – Szczytno 2006, nr 2.
24. Mikitin J., Grzeszkowiak G. *Policja województwa śląskiego 1922-1939*. – Warszawa 2008, passim.
25. APK, PWŚl., sygn. 3, s. 237.
26. Archiwum Państwowe w Krakowie, zespół: Komenda Wojewódzka Policji Państwowej w Krakowie, sygn. 235, [b.p.].
27. Długocki W., Adelstein J. Zbiór przepisów administracyjnych dotyczących organizacji Policji Państwowej. – Warszawa 1925.
28. Kozolubski J. Dwudziestolecie Policji Państwowej w Polsce // Przegląd Policyjny. – 1938, nr 6, s. 106.
29. Drozdowski M. M. Dzieje II Rzeczypospolitej // Zarys historii Polski / pod red. J. Tazbira. – Warszawa 1980, s. 614.
30. Kutta J., Policji w Polsce Odrodzonej. Wielkopolska i Pomorze 1918-1922. Geneza – organizacja – funkcjonowanie. – Bydgoszcz 1994, passim.
31. Śleszyński W. Bezpieczeństwo wewnętrzne w polityce państwa polskiego na ziemiach północno – wschodnich II Rzeczypospolitej. – Warszawa–Białystok 2007, passim.
32. Robaczewski A. Budżety Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w okresie 12-letnia tj. od roku 1927/28 do roku 1938/39. – Warszawa 1938, passim.
33. Stadler K. Liczebność naszej policji // Na Posterunku. – 1928, nr 24, s. 369.
34. Mączyński M. Policja Państwowa w II Rzeczypospolitej. Organizacyjno – prawne podstawy funkcjonowania. – Kraków 1997, s. 99.
35. Hausner R. Pierwsze dwudziestolecie administracji spraw wewnętrznych. – Warszawa 1939.
36. Archiwum Państwowe w Lublinie, zespół: Komenda Wojewódzka Policji Państwowej w Lublinie, sygn. 1608, k. 188-187.
37. Gryz G. Specyficzna służba przedwojennego policjanta // Gazeta policyjna. – 2004, nr 13, passim.
38. Garlicki A. Józef Piłsudski 1867-1935. – Warszawa 1988, passim
39. Peplowski A. Organizacja policji kryminalnej w II Rzeczypospolitej // Problemy Kryminalistyki. – 1984, nr 165, s. 466-474.

Рецензенти: Котляр Ю. В., д.і.н., професор, завідувач кафедри Чорноморського державного університету імені Петра Могили;
Пронь С. В., д.і.н., професор, завідувач кафедри Чорноморського державного університету імені Петра Могили.